

UOT 657.26

DOI: 10.30546/JIECM.2024.3.092

BEYNƏLXALQ MÜHASİBAT UÇOTU STANDARTLARINA ƏSASLANAN MİLLİ MÜHASİBAT STANDARTLARININ ƏSASLARI

Ömər İlqar oğlu Əliyev

Azərbaycan Texnologiya Universiteti
Gəncə şəh., Ş.İ.Xətai pr., 103

aliyev.cebi@bk.ru

Xülasə: Azərbaycanda mühasibat uçotunun əsas neytralı idarəetmə, statistik və vergi məsləhətçilərinin istəklərini yerinə yetirməli idi. Bazar iqtisadiyyatına keçid, iqtisadi ehtiyaclar, bazarla vəhdətdə yeni mühasibat anlayışlarının və prinsiplərinin qəbul edilməsini tələb edirdi. Daha dəqiq desək, mühasibat uçotunun təsnifatı ciddi şəkildə dəstəklənmişdi. Konvensiyanın tarixi dəyəri anlayışları sabit əşyaları təsvir etmədi və şübhəli debitor borcları və ya vaxtı keçmiş inventarların qiymətləndirilməsi üçün ehtiyatlar var idi. İndi şou üçün banklar və ya səhmdarların nəzarəti altındadır. Uniform Chart of Mühasibat uçotu sisteminə mərkəzləşdirilmiş şəkildə nəzarət etmək üçün hesablar adət idi. The mühasibat uçotunun əsas funksiyası plan nailiyyətlərini ölçmək üçün lazım olan real həyat məlumatlarını qeyd etmək idi. Mühasibat uçotu sxemini beynəlxalq şərhə uyğunlaşdırmaq üçün bazar iqtisadiyyatının standartları və istəklərinə əsaslanaraq, yenidən təqdim edilmiş Vahid Hesablar Planı idi. Bu fikirlərə əsaslanaraq yeni anlayışlarla tanış olmuş və 1995-ci ildə Mühasibat Uçotu Qanunu təqdim edilmişdi. Ofis sistemi məlumatları dəqiqləşdirmək üçün administrasiya tərəfindən tənzimlənir, belə ki, hazırlanmalı, necə istehsal edilməli və kimə təhvil verilməməsi dəqiqləşdirilir. 2004-cü ildə Mühasibat uçotu haqqında hökumət nizamnaməsinə əsasən təsdiqlənmiş Qanun da Mühasibat Uçotu tərəfindən nüfuzlu olmuşdur. Qanuna əsasən bazar büdcəsinin istəklərini qarşılamaq və MHBS-ni qəbul etmək üçün Mühasibat Uçotu İslahatı Planı Maliyyə Nazirliyi tərəfindən tərtib edilmiş və bu plana innovativ əlavələr edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2004-cü ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mühasibat Uçotu Qanununa əsasən katibliyin idarə edilməsinin mərkəzi məqsədi tənzimləməni hazırlamaq və alət etməkdir, gəlir və dövlət təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına əsaslanır. (Mühasibat Uçotu Qanunu 2004, maddə 4)

Acar sozlər: beynəlxalq mühasibat uçotu, maliyyə sektoru, uçotun təşkili, maliyyə xidmətləri, milli mühasibat, xidmətlər, standartlar

Giriş: Bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab vermək və MHBS, Mühasibat uçotunu tətbiq etmək üçün İslahat Planı Maliyyə Nazirliyi tərəfindən hazırlanıb və bu layihəyə yenilik verilib. Azərbaycan Respublikasının 2004-cü ildə qəbul edilmiş “Mühasibat uçotu haqqında” Qanununa əsasən əsas mühasibat uçotunun dövlət göstərişindən asılı olmayaraq formalaşdırmaq və həyata keçirməkdir. Bazarda olan və qeyri-kommersiya cəmiyyətləri üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartları (NAS) MHBS və BMS əsasında tətbiq edilir. Mühasibat Uçotu İslahatı Maliyyə Nazirliyi tərəfindən ölçülür. Tənzimləyici quruluş Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarının (BMHS) çevrilməsinə cavabdehdir və BAS Azərbaycan dilçiliyinə uyğun aparılır. Azərbaycan dilinə tərcümələri rəsmi olaraq təsdiq edən BAS İdarə Heyətindən dəyişikliklərə icazə verilir. Nazirlik həmçinin BMS-ə edilən kənarlaşmaları müşahidə edir və əks etdirir.

Azərbaycan mühasibat uçotu fəlsəfələrində pul vəsaitlərinin hərəkətinin elan edilməsi tələb olunmadığından, nəticə çıxaranlar pul vəsaitlərinin uçotu əsasında hazırlanmış maliyyə hesabatlarının məlumatlarına əsasən əhəmiyyətli dərəcədə pul vəsaitlərinin hərəkətini əldə edə bilərlər. Məsələn, pul vəsaitlərinin uçotu əsasında hazırlanmış gəlir bəyannaməsi və mühasibat hesabatına əlavə pul

vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumat verə bilər. Buna baxmayaraq, pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın təqdim edilməsi maliyyə məlumatlarının başa düşülməsi və ədalətli olması üçün vacibdir.

Mövzunun aktuallığı: Sovet İttifaqı dövründə Azərbaycanda mühasibat uçotunun əsas neytralı idarəetmə, statistik və vergi məsləhətçilərinin istəklərini yerinə yetirməli idi. Bazar iqtisadiyyatına keçid, iqtisadi ehtiyaclar, bazarla vəhdətdə yeni mühasibat anlayışlarının və prinsiplərinin qəbul edilməsini tələb edirdi. Daha dəqiq desək, mühasibat uçotunun təsnifatı ciddi şəkildə dəstəklənmişdi. Konvensiyanın tarixi dəyəri anlayışları sabit əşyaları təsvir etmədi və şübhəli debitor borcları və ya vaxtı keçmiş inventarların qiymətləndirilməsi üçün ehtiyatlar var idi. İndi şou üçün banklar və ya səhmdarların nəzarəti altındadır. Uniform Chart of Mühasibat uçotu sistemində mərkəzləşdirilmiş şəkildə nəzarət etmək üçün hesablar adət idi. The mühasibat uçotunun əsas funksiyası plan nailiyyətlərini ölçmək üçün lazım olan real həyat məlumatlarını qeyd etmək idi. Mühasibat uçotu sxemini beynəlxalq şərhə uyğunlaşdırmaq üçün bazar iqtisadiyyatının standartları və istəklərinə əsaslanaraq, yenidən təqdim edilmiş Vahid Hesablar Planı idi. Bu fikirlərə əsaslanaraq yeni anlayışlarla tanış olmuş və 1995-ci ildə Mühasibat Uçotu Qanunu təqdim edilmişdi. Ofis sistemi məlumatları dəqiqləşdirmək üçün administrasiya tərəfindən tənzimlənir, belə ki, hazırlanmalı, necə istehsal edilməli və kimə təhvil verilməməsi dəqiqləşdirilir. 2004-cü ildə Mühasibat uçotu haqqında hökumət nizamnaməsinə əsasən təsdiqlənmiş Qanun da Mühasibat Uçotu tərəfindən nüfuzlu olmuşdur. Qanuna əsasən bazar büdcəsinin istəklərini qarşılamaq və MHBS-ni qəbul etmək üçün Mühasibat Uçotu İslahatı Planı Maliyyə Nazirliyi tərəfindən tərtib edilmiş və bu plana innovativ əlavələr edilmişdir.

Tədqiqatın məqsədi: Beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarına əsaslanan milli mühasibat standartlarının əsaslarının araşdırılmasıdır.

Tədqiqat obyekti: Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarını (BMHS) və Milli qəbul etmələri təsdiqləyir. Müvafiq olaraq Kommersiya Təşkilatları üçün Mühasibat Uçotu Standartları (MMS) qəbul edildi. Fənlər kiçik sahibkarlıq subyektləri müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən əhəmiyyətsiz və orta sahibkarlıq subyektləridir. Könüllü, özünü idarə edən qeyri-hökumət təşkilatları olan qeyri-hökumət hökumətləri həyata keçirir. Əsas məqsəd olaraq qazanc əldə etməyi qarşısına məqsəd qoymayan cəmiyyətlərin müdafiə etməsi tələb olunur.

Tədqiqatın metodları: Bu qiymətləndirmədə məqsəd mühasibat uçotu strukturu və siyasətləri sınaq təcrübəsindən fərqliliyi və bunun necə edildiyini göstərməklə rəhbərlərə Azərbaycanın hansı yollarla irəlilədiyini göstərməkdir. BMS/BMHS-i qəbul etməklə mühasibat uçotu və hesabatlılığı artırma bilərəlr.

MATERİALLAR VƏ MÜZAKİRƏLƏR

Mühasibat uçotu və maddi hesabat mövzuları əsnasında Maliyyə Nazirliyinə kömək göstərən şəbə ilə məsləhətləmək, 2005-ci ildə yaradılmış Mühasibat Məsləhət Şurasının rəyini almaq lazımdır. Beynəlxalq qanunların təqdimatı və NAS-ın hazırlanması ilə əlaqədar (Mühasibat Uçotu Qanunu 2004) Maliyyə agentliyi bu barədə Şura ilə əlaqə saxlamalıdır. Hazırlanması ilə bağlı Mühasibat Uçotu Qanunu ilə aşağıdakı tələblər müəyyən edilmişdir və dəyişən təşkilatlar üçün monetarist ifadələr aşağıdakılardır:

- Bütün İctimai Maraqlı Müəssisələr öz monetarist 1 yanvar 2008-ci il tarixindən etibarən MHBS ilə birlik bəyanatlarını hazırlamaq məcburiyyətindədir;
- Yüngül sahibkarlıq subyektlərinin hazırlanması üçün hər bir “Sadələşdirilmiş Mühasibat Uçotu Qaydalarına” uyğun olaraq monetaristtestimoniallar ilkin şərtidir; (Mühasibat Uçotu Qanunu 2004)
- İctimai maraq kəsb edən varlıqlar və subyektlərdən başqa kommersiya qurumları pullu çıxışlarını sülh içində hazırlamaq üçün kiçik sərbəst orijinallıq tələb olunurdu; (Mühasibat Uçotu Qanunu 2004)

№ 2/2024

səh.91-98

- Rayonlar, büdcə qrupları və qeyri-büdcə fondları kimi qeyri-kommersiya təşkilatları öz iqtisadi hesabatlarını hazırlamalıdır. 1 yanvar 2009-cu il tarixindən etibarən Büdcə Təşkilatları üçün Mühasibat Uçotu Standartları tətbiq edilib; (Mühasibat Uçotu Qanunu 2004, 13.1-ci maddə)
- Qeyri-hökumət rəsmiləri öz maliyyə hesabatlarını hazırlamalıdır, buna qeyri-hökumət təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına icazə verir. 1 yanvar 2009-cu il tarixindən açılmışdır; (Mühasibat Uçotu Qanunu 2004, 13.2-ci maddə);

BMS/BMHS-ə əsaslanan pul istehsalı təşkilatları üçün təsdiqlənmiş NAS

Cədvəl

Milli Mühasibat Uçotu Standartları (MMS)

	Milli Mühasibat Uçotu Standarı №	Standar adı
1	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 1	Maliyyə hesabatlarının təqdimə
2	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 2	Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesaba
3	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 3	Cari Vergi
4	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 4	Təxirə salınmış vergi
5	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 5	Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat
6	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 6	Gəli
7	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 7	Əmlak, tikili və avadanlıq
8	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 8	Ehtiyatlar
9	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 9	Balans hesabatı tarixindən sonrakı hadisələr
10	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 10	Ehtiyatlar, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər
11	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 11	Mühasibat Uçotu Siyasəti, Mühasibat Uçotu Təxminlərində dəyişikliklər və səhvlər
12	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 12	Qeyri-maddi aktivlər
13	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 13	Borclanma xərcləri
14	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 14	İcarəyə verilir
15	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 15	Maliyyə alətləri – açıqlama
16	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 16	Tikinti müqavilələri
17	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 17	Hökumət qrantlarının uçotu və hökumətin açıqlaması Yardım
18	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 18	Biznes təşkilatlarının birləşməsi
19	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 19	Konsolidasiya edilmiş Maliyyə Hesabatları
20	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 20	Accounting for Associates
21	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 21	Maraqlar Birgə Müəssisələr
22	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 22	Xarici valyuta məzənnələrindəki dəyişikliklərin təsiri
23	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 23	Satış üçün saxlanılan uzunmüddətli aktivlər və dayandırılmış əməliyyatlar
24	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 24	Aktivlərin dəyərsizləşməsi
25	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 25	Əlaqədar tərəfin Açıqlanması
26	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 26	Fair Value Measurement
27	Milli Mühasibat Uçotu Standarı 27	İnvestisiya Əmlakı

Bu sahə Mühasibat Uçotu tərəfindən qurulan mühasibat uçotunun səlahiyyətli rəylərini nəzərə alınaraq 2004-cü ildə qanun və Vergi Məcəlləsi ləğv edildi. Bu tələbin arxasındakı məqsəd müdirə izahat verməkdir. Azərbaycanın Mühasibat Uçotu Siyasətləri qlobal təcrübədən hansı istiqamətlərdə dəyişir və BMS/BMHS və NAS-a diqqət yetirməklə onların bəstəkarlığı necə inkişaf etdirə biləcəyi

izah edilir. Aktivlərin uçotu ilə bağlı mühasibat uçotu yanaşmalarına dair məlumatlar, öhdəliklər əlavə məsrəflər və faydalar ötürülür. Cari mühasibat uçotu strategiyaları sahibliklər, uzunmüddətli resurslar, mövcud öhdəliklər, uzunmüddətli xərclər və faydaları tədricən verilir.

Məlumdur ki, MHBS Azərbaycandan fərqli olaraq GAAP balans hesabatına əlavələrin hazırlanmasını nəzərdə tutur. Mühasibat balansı anlayışına əlavə olaraq, dövr ərzində balansın elementlərində dəyişikliklər haqqında istifadəçilərə əlavə məlumat verir və hesabat nağd pul və ya mühasibat uçotu hesablama mərkəzi əsasında hazırlanır. Bu nitq arxa hissələrdən ibarətdir. (Kərimov 2007, 344):

- ❖ İntestisiyalarda Dəyişikliklər
- ❖ Kapitalda və Ehtiyatlarda Dəyişikliklər
- ❖ Borclu və Kreditor Kreditlərində Dəyişikliklər
- ❖ Alınan Kreditlərdə Dəyişikliklər
- ❖ Əsas vəsaitlərdə dəyişikliklər
- ❖ Qeyri-maddi aktivlərdə dəyişikliklər

Mühasibat balansına əlavənin bir hissəsinin nizamnamə kapitalında və qalıqlarında edilən dəyişikliklərdə ehtiyatlardakı sapmalar, məsələn, daxilolma ehtiyatı, artıq vəsaitlər və ədalətlikdə dəyişikliklər göstərilir (Sadıqov 2002, fəsil 2: s.234). Pullar bölüşdürülməmiş mənfəət və sahiblərin və digər tərəflərin qaimə məsrəflərindən istifadə etməklə şərtidir. Vəsiyyət edilmiş aktivlər də qoruqlarda məşhurdur (Sadıqov 2002, fəsil 2: s234). Bu aktivlərin həcmi ödənilmiş resurslarda tanınır. Alınmış kreditlər üzrə şıltaqlıqlar haqqında hesabat qruplardan və digər əyləncələrdən alınan kreditlərin həcmi və dəyişikliklərini əks etdirir (Sadıqov 2002, fəsil 2: s235). Bu elan həm də gecikmiş borcların genişliyini əks etdirir.

Müflis və kreditor kreditləri haqqında hesabat qısamüddətli və uzunmüddətli borclar kimi məxfi olan bu kreditlərin məbləğlərini və fəaliyyətlərini imitasiya edir. Təhlükəsiz kreditlər müştərilərin debitor borclarını və digər ödənişləri ehtiva edir. Kreditor kreditləri treyderlərə və digər görüşlərə kreditor borclarını əhatə edir (Sadıqov 2002, fəsil 2: p235).

Qeyri-maddi aktivlərdə dəyişikliklərin uçotu qeyri-maddi aktivlərin məzmununu və standartlarını və həmin aktivlərin ödənilməsindəki tarixi dövr ərzindəki şıltaqlıqları əks etdirir (Sadıqov 2002, fəsil 2: s236). Bəyanat patentlərin, ixtiraların, direktorluq xərclərinin dəyərlərindəki dəyişikliklərdən və təşkilati xərclərdən ibarətdir. Təşkilatın qeydiyyatına dəvət olunan məsrəflər, danışıqlar aparın qaimə məsrəflər və təşkilatın müəssisəsində zəruri olan digər xərclər (Sadıqov 2002, fəsil 2: s236). Bu xərclər 10 il müddətində ödənilir (114.3.6-cı fəsil, Vergi Məcəlləsi 2016).

Əsas pul vəsaitlərinin dəyişməsi nitqi onların formalarına uyğun olaraq təsnif edilən əsas vəsaitlərdəki şıltaqlıqları əks etdirir. Çıxışda icarəyə götürülmüş pullar, satın alınan stasionar aktivlər və istehsalda istifadə olunmayan sabit effektlər, yəni anbarda olan əsas vəsaitlər idealları əks olunur. Satılmış, icarəyə verilmiş, məhv edilmiş və digər əsas vəsaitlərin dəyəri haqqında da məlumat verilir (Sadıqov 2002, fəsil 2.s.237).

Xəzinələrdə və maliyyə kapitalında dəyişikliklər haqqında elanlar verilmiş qısa və uzunmüddətli kreditlərin məbləğlərindəki dəyişiklikləri, səhmlərə, sözlərə və digər sığmacaqlara investisiyaların genişliyini əks etdirir (Sadıqov 2002, fəsil 2: s236). Bu pullar tarixi qiymət etiketi ilə verilir (Sadıqov 2002, fəsil 2: s237). Ehtiyatlarda və maliyyə kapitalında dəyişikliklər haqqında hesabatlar verilmiş qısa və uzunmüddətli kreditlərin məbləğlərində, səhm və istiqrazlarda və digər ehtiyatlarda olan ehtiyatların məbləğində dəyişiklikləri təqlid edir (Sadıqov 2002, fəsil 2: s236). Bu zibillər tarixi qiymətə təqdim edilir (Sadıqov 2002, fəsil 2: s237).

Azərbaycan GAAP nağd pulda dəyişiklikləri təklif edən diskret hesabatın hazırlanmasını nəzərdə tutmur, bunun əvəzinə yayım dövrü ərzində pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumat almaq üçün “Balans hesabatına əlavə”nin növbəti bölmələri əlçatan ola bilər:

- Alınan Kreditlərdə Dəyişikliklər;
- Kapitalda və Ehtiyatlarda Dəyişikliklər;
- Qeyri-maddi aktivlərdə dəyişikliklər;

№ 2/2024

səh.91-98

- Borclu və Kreditor Kreditlərində Dəyişikliklər;
- İnvestisiyalarda Dəyişikliklər;
- Əsas vəsaitlərdə dəyişikliklər;

Əgər yuxarıdakı bəyannamələr nağd pulun kökündə hazırlanırsa, onlar köhnə dövr ərzində pul vəsaitlərinin daxilolmaları və çıxışları haqqında məlumat verə bilirlər. Məsələn, variasiyalardan ədliyyə kapitalı və ehtiyatlar seqmenti nağd pul daxilolmaları və kapitala xaric olan ədliyyə və müxtəlif ehtiyatlar haqqında məlumat əldə etmək mümkündür, qəbul edilmiş icazələr bölməsindəki dəyişikliklərdən ödəmək üçün kreditlərdən və pul vəsaitlərinin tükənməsindən pul daxilolmalarının məbləği haqqında material əldə etmək mümkündür. Həmin kreditlər üzrə girov qoyan və kreditor kreditləri bölməsindəki dəyişikliklərdən həmin kreditlərdən pul vəsaitlərinin daxil olması və tükənməsi haqqında sübut əldə etmək mümkündür. Bu bölmələr haqqında məlumat verən stendlər yuxarıda verilmişdir. Komplektdə 2420 manat intensivləşmə olarsa, yəni 2420 manat nağd pul qazanılır; 3600 manat qısamüddətli kreditor ipoteka krediti ödənilmişdir ki, bu da bütün keçid üzrə 3600 manat sikkələrin xaricə getdiyini göstərir.

Azərbaycan ofisinin siyasət və hərəkətlərinə uyğun olaraq iqtisadi hesabatların hazırlanması və təqdim edilməsi əsasən Sovet Mühasibat Uçotu Sisteminin xüsusiyyətlərini daşıyır. Azərbaycan hökuməti üçün vacib olan vahid maliyyə hesabatları Sovet Mühasibat Sisteminin tələb etdiyi maliyyə çıxışları ilə eynidir. Buna baxmayaraq, bazar sövdələşməsinə keçidlə Azərbaycan GAAP-a uyğun olaraq hazırlanmış maliyyə hesabatları bəzi bazar iqtisadiyyatı əməliyyatları və hadisələri tanıyır və məlumat verir. Bu kommersiya hadisələri üçün misal olaraq konkret aktivlərin tanınması, maliyyə icarəsi, maliyyə alətləri göstərilə bilər.

Müəssisə maliyyə vəziyyəti və pul göstəriciləri ilə bağlı hakim təbəqələri hökumətə məlumatlandırmaq üçün pul məlumatı hazırlayır və təqdim edir. Qayda orqanlarından başqa xarici manipulyatorlar da bu ifadələrdən qərarların hazırlanması üçün istifadə edirlər. Lakin, bu hesablar MHBS-dan dönməz qalır və universal qərar qəbul edən şəxsləri zəruri sübutlarla təmin etmir. İki rəqlament arasında aparılan əsas islahatlardan biri açıqlama qeydlərinin təşkilidir.

Sızma qeydlərinin olmasının əsas səbəbi alternativ mühasibat uçotu siyasətlərinin olmamasıdır. Rəhbərlik tərəfindən tətbiq ediləcək mühasibat uçotu prosedurları ciddi şəkildə tənzimləndiyindən və dəyişməz olduğundan, iştirak zamanı əlavə açıqlama qeydlərinə ehtiyac olmaya bilər. Buna baxmayaraq, mühasibat uçotu qaydaları haqqında açıqlanan məlumatlar və dogmalar xarici qərar memarlarına böyük kömək olacaq. Maliyyə Hesabatları əlavə və ya pul mühasibat uçotu əsasında həll edilə bilər.

Azərbaycan mühasibat uçotu fəlsəfələrində pul vəsaitlərinin hərəkətinin elan edilməsi tələb olunmadığından, nəticə çıxaranlar pul vəsaitlərinin uçotu əsasında hazırlanmış maliyyə hesabatlarının məlumatlarına əsasən əhəmiyyətli dərəcədə pul vəsaitlərinin hərəkətini əldə edə bilirlər. Məsələn, pul vəsaitlərinin uçotu əsasında hazırlanmış gəlir bəyannaməsi və mühasibat hesabatına əlavə pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumat verə bilər. Buna baxmayaraq, pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın təqdim edilməsi maliyyə məlumatlarının başa düşülməsi və ədalətli olması üçün vacibdir.

Nəticə

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Rəhbərlik mühasibat uçotunu qərar vermə metodunun əsas aləti kimi nəzərdən keçirməlidir. Bazar iqtisadiyyatına uyğun, səriştəli və effektiv mühasibat uçotu sisteminin qurulması üçün MHBS-nin qəbulu məcburidir. Özəlləşdirmə və qanunvericilikdə edilən dəyişikliklərlə birlikdə dükən təsərrüfatına keçiddə də mühasibat uçotunun əsaslı restrukturizasiyası başa çatdırılmalıdır. Keçid yolunda Azərbaycan rejimi MHBS-nin razılaşdırılmasına başlayıb. Lakin MHBS/IAS və MHBS/IAS əsasında MMS-in qəbulu üçün müəyyən mübarizə var. Bu ziddiyyət əsasən MHBS-nin qəbul edilməsinin məcburiliyinin inkar edilməsindən sonra yaranır. Çoxları düşünür ki, Azərbaycan kimi montaj ailəsi üçün MHBS-nin qəbulu məcburi deyil. Bununla belə, MHBS-nin

təsdiqi şəxslər üçün bir çox dolları vakant edəcək. MHBS-nin təsdiqi daha çox həvəsləndirici əlavə edir və inkişaf edən iqtisadiyyat üçün vacib olan daha çox dayanmadan xarici dəfinələri cəlb edir.

Uyğun mühasibat uçotu nəzarətinin verilməsi ilə MHBS-nin mürəkkəb yaşıllığının qarşısını almaq olar. İstiqamətin verilməsi ilə bağlı məsələ gündəmə gələ bilər. Sürətli istiqamət əlçatmaz ola bilər. İstənilən halda, MHBS-ni tətbiq edən qonşuluq və kənar təşkilatların aktına istinad edərək, bir maddə bu məsələni aşı bilər. BMHS-ə keçidin köməyi olan hökumət bu ehtiramın elementlərini gücləndirməlidir. Maliyyə Nazirliyi mürəkkəb katiblik üsullarının işlədilməsi ilə bağlı ətraflı izahat verməklə əsas hissəni öz üzərinə götürə bilər.

Tədqiqat işinin tətbiqi əhəmiyyəti: Təlimin tətbiqi əhəmiyyəti qurumların idarə heyətinə və ekspertlərə izah etməkdən ibarətdir. BMS/MHBS-nin qəbul edilməsinin nəyə görə vacib olduğuna qəbul etmərlər. Dissertasiya cari ofis siyasətləri və onlar tərəfindən qəbul edilən proseslərin fərqliliklərini təmin etmək ambisiyasına malikdir və BMHS/BMHS-dən olan varlıqları və BMS/BMHS-nin tətbiqinə əsaslandırılır. Bu araşdırmadan ruminasiya edən qurumların rəhbərliyi istifadə edilə bilər. BMS/BMHS-nin qəbulu və onlara bu prinsiplərin qəbul edilməsinə xidmət edə bilər. Həmçinin bu istiqamət BMS/BMHS sazişinin tətbiqinə istiqamətləndirməyə kömək edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dili 1. S.Səbzəliyev, Q.Ə.Abbasov, (2015), Xidmət sahələrində mühasibat uçotu, Bakı, "Təknur", -384 səh.
2. V.Quliyev, S.M.Səbzəliyev, (2014), İdarəetmə uçotu, "Bakı, Elm və təhsil", -524 səh.
3. E.O.Cəfərov, S.M.Səbzəliyev, S.M.Süleymanov, (2010), Kommersiya təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının" dair Tədris-metodiki vəsait, Bakı, "Təhsil işçisi", -55səh.
4. Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi yanında Maliyyə-Elm tədris Mərkəzi, (2013), Maliyyə hesabatlarının hazırlanması (Peşəkar Mühasiblərin Sertifikatlaşdırma Proqramı çərçivəsində hazırlanan dərsliklər), Bakı 71
5. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları. (Maliyyə Nazirliyi; <http://www.maliyye.gov.az/node/2147>).
6. Cəfərov E.O., "MDB ölkələrində mühasibat uçotu sahəsində aparılan islahatlar: Maliyyə və uçot jurnalı, №2, (2011), 11-29 səh.
7. Cəfərov E.O., "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiqi ilə bağlı bəzi nəzəri aspektlər : Mühasibat uçotu, audit və iqtisadi təhlil, №9 (2015), 44-58 səh.
8. Cəfərov E.O., "Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq qeyri-maddi aktivlərin hərəkətinə dair əməliyyatlarının uçotda əks etdirilməsi problemləri": Mühasibat uçotu, audit və iqtisadi təhlil, №3, (2016), 6-21 səh.
9. Cəfərov E.O., "'Ehtiyatlar üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün 8Nəli Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsinə dair bəzi məsələlər: Mühasibat uçotu, audit və iqtisadi təhlil: №3, (2017), 14 səh.
10. Cəfərov E. O., "'Hökumət subsidiyaları və dövlət yardımı haqqında məlumatın alınması üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün 17 Nəli Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsinə dair bəzi məsələlər": Mühasibat uçotu, audit və iqtisadi təhlil, №2, (2017), 26 səh.
11. Cəfərov E. O., "'Ehtiyatlar üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün 8Nəli Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsinə dair bəzi məsələlər": Mühasibat uçotu, audit və iqtisadi təhlil, №4, (2017), 21-31 səh.
12. Q.Ə.Abbasov, S.M.Səbzəliyev, E.O.Cəfərov, S.M.Süleymanov, F.Ə.Abdullayeva, M.C.Məmmədیارov. "İqtisadiyyatın qloballaşdırılması şəraitində Maliyyə Hesabatlarının

№ 2/2024

səh.91-98

- Beynəlxalq Standartları əsasında maliyyə hesabatlarının hazırlanmasının zəruriliyi və bu Standartlar üzrə sistemin yaradılması". Maliyyə və uçot, №4, (2011), 7-34 səh. 72
13. Cəfərov E.O., "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiqi ilə bağlı bəzi nəzəri aspektlər ; Maliyyə və uçot, №8, (2011), 10-21 səh.

УДК:657.26

Основы национальных стандартов бухгалтерского учета на основе международных стандартов бухгалтерского учета

Алиев О. И.

Резюме: Главному нейтралу бухгалтерского учета в Азербайджане пришлось выполнять пожелания менеджеров, статистиков и налоговых консультантов. Переход к рыночной экономике потребовал принятия новых концепций и принципов бухгалтерского учета, соответствующих экономическим потребностям. Точнее, классификация бухгалтерского учета получила решительную поддержку. Традиционные концепции исторической стоимости не описывали основные средства, и существовали допуски для оценки сомнительной дебиторской задолженности или просроченных запасов. Сейчас он находится под контролем банков или акционеров шоу. Единый план счетов был принят для централизованного управления системой бухгалтерского учета. Основная функция бухгалтерского учета заключалась в регистрации реальных данных, необходимых для измерения достижений плана. Чтобы адаптировать схему бухгалтерского учета к международной интерпретации, основанной на стандартах и стремлениях рыночной экономики, был вновь введен Единый план счетов. На основе этих идей были введены новые концепции, и в 1995 году был принят Закон о бухгалтерском учете. Офисная система регулируется администрацией для уточнения данных, чтобы было указано, как они должны быть подготовлены, как они должны быть произведены и кому они должны быть доставлены. В 2004 году Закон о бухгалтерском учете, утвержденный постановлением правительства, также имел авторитетное значение для бухгалтерского учета.

Ключевые слова: международный учет, финансовый сектор, организация бухгалтерского учета, финансовые услуги, национальный учет, услуги, стандарты.

UDC:657.26

Fundamentals of national accounting standards based on international accounting standards

Aliyev Omar Ilgar ogly

Summary: The main accounting neutral in Azerbaijan had to fulfill the wishes of managers, statisticians and tax consultants. The transition to a market economy required the adoption of new accounting concepts and principles to suit economic needs. More precisely, the accounting classification received strong support. Traditional historical cost concepts did not describe property, plant and equipment, and there were allowances for valuing doubtful accounts receivable or obsolete inventory. It is now controlled by banks or the show's shareholders. The Unified Chart of Accounts was adopted for centralized management of the accounting system. The main function of accounting was to record the actual data needed to measure the achievements of the plan. To adapt the accounting framework to an international interpretation based on the standards and aspirations of a market economy, the Uniform Chart of Accounts was reintroduced. Based on these ideas, new concepts were

introduced and the Accounting Act was passed in 1995. The office system is regulated by the administration to clarify the data so that it is specified how it should be prepared, how it should be produced and to whom it should be delivered. In 2004, the Accounting Law, approved by government decree, also had authoritative meaning for accounting.

Key words: international accounting, financial sector, accounting organization, financial services, national accounting, services, standards.

Redaksiyaya daxilolma: 18.04.2024

Çapa qəbul olunma: 20.06.2024

